

ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย
ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475

นาย อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

ศูนย์วิทยพัทธยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

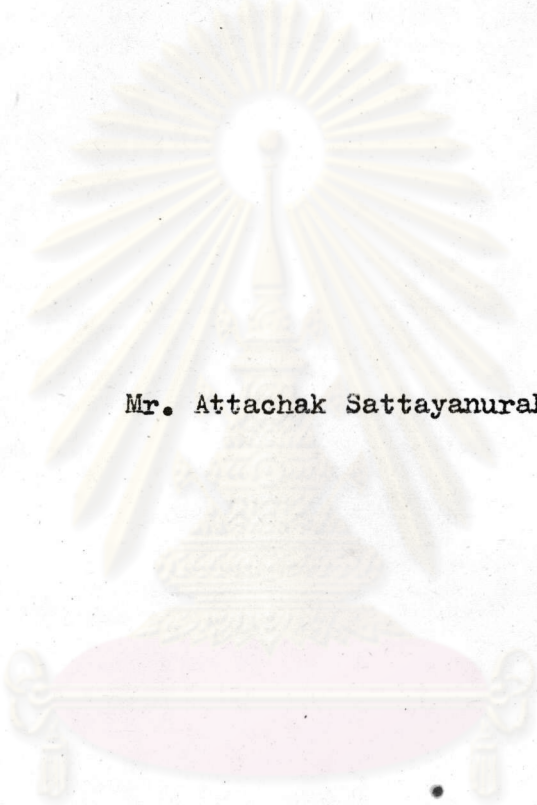
ISBN 974-569-362-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013899

i 10300715

THE TRANSFORMATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND THE CHANGES
IN THAI SOCIETY FROM THE REIGN OF KING MONGKUT TO 1932 A.D.

Mr. Attachak Sattayanurak

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1987

ISBN 974-569-362-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลง
ของสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475

โดย

นาย อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คนบค้บัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร. ถาวร วัชรภักย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิชาสงวศ พงศะบุตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ จันทรวงศ์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมเพียงแผ่นเดียว

บรรณจักร์ สัตยานุรักษ์ : ความเปลี่ยนแปลงของสำนึกทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475 (THE TRANSFORMATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND THE CHANGES IN THAI SOCIETY FROM THE REIGN OF KING MONGKUT TO 1932 A.D.) อ.ที่ปรึกษา : ศ. ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์, 372 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งแสดงให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงของสำนึกทางประวัติศาสตร์มีผลอย่างมากในการผลักดันให้คนไทยกระทำการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการเกิดรัฐธรรมนูญ สหิทธิราชย์ และการเปลี่ยนระบอบการปกครอง พ.ศ. 2475 ทั้งนี้โดยการวิเคราะห์ที่คำนึงถึงผลวัตภายในสังคมไทย

สังคมไทยในรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา มีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองมาก ทำให้ชนชั้นนำมีความคิดทางเวลากับความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์แตกต่างจากเดิม นำไปสู่การเกิดสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้กำหนดวิถีของประวัติศาสตร์ไทยใหม่มีความตอเนื่องและก้าวหนา และพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทรงมีพันธกิจที่จะคงทำให้วิถีของประวัติศาสตร์ดำเนินไปสู่ความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป สำนึกนี้เป็นพลังทางภูมิปัญญาที่ผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เพื่อที่พระองค์จะทรงสามารถกำหนดวิถีของประวัติศาสตร์ไทยให้ดำเนินไปสู่ความก้าวหน้าได้อย่างแท้จริง ภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่มีความเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญสหิทธิราชย์จึงโคกค่อตัวขึ้นในรัชกาลที่ 4 และมีพัฒนาการเป็นรัฐธรรมนูญสหิทธิราชย์เต็มรูปในรัชกาลที่ 5

ผลวัตภายในรัฐธรรมนูญสหิทธิราชย์ที่สำคัญคือ การเมืองของราชวงศ์จักรีที่มีความขัดแย้งภายในระบบ ประกอบกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ส่งผลให้ราชการและราษฎรกลุ่มหนึ่งเกิดความสำนึกในศักยภาพของตนและสำนึกเชิงปัจเจกชน นำไปสู่การปฏิเสทหลักชาติวุฒิและการเกิดความสำนึกว่าสามัญชนมีบทบาทในการกำหนดวิถีของประวัติศาสตร์ไทย โหชาติอันเป็น "ผลรวมของหน่วยย่อย" ดำเนินไปสู่ความก้าวหน้า อยางไรก็ตาม เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นในขอบเขตจำกัดทำให้ราชการและราษฎรเหล่านี้มีสำนึกเชิงปัจเจกชนไม่สมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดความสำนึกในมหาบุรุษซึ่งไม่จำเป็นต้องมีชาติกำเนิดสูง สำนึกทางประวัติศาสตร์ที่สามัญชนเป็นผู้กำหนดวิถีของประวัติศาสตร์ภายใต้การนำของมหาบุรุษนี้เป็นพลังทางภูมิปัญญาที่ผลักดันให้ราชการกลุ่มหนึ่งกระทำการเปลี่ยนระบอบการปกครองเพื่อที่ตนจะสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำในการกำหนดวิถีของประวัติศาสตร์ไทยให้ดำเนินไปสู่ความก้าวหน้าได้อย่างแท้จริง

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต อานนท์ สัตยานุรักษ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา นิธิ เอียวศรีวงศ์

พิมพ์ต้นฉบับบทความวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ATTACHAK SATTAYANURAK : THE TRANSFORMATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND THE CHANGES IN THAI SOCIETY FROM THE REIGN OF KING MONGKUT TO 1932 A.D. THESIS ADVISOR : PROF. DR. NIDHI AEUSRIVONGSE, 372 pp.

The thesis, based on the recognition of dynamism in Thai Society, shows how the transformation of historical consciousness driving man to change his own history. The establishment of the absolute monarchy in Thai history and the political change of 1932 are two historical phenomena studied

Since the time of Mongkut, economic and political changes caused the elite to revise their conceptions of Time, State and Kingship. These new conceptions formed the basis of a new historical consciousness emphasizing the King's role as the prime mover of history, ensuring continuity and progress. The King of the Chakri dynasty had a royal obligation to accelerate historical progress. This historical consciousness was the intellectual force driving Mongkut and Chulalongkorn to centralize power, so that they could become the prime mover of historical development. Under such conditions, an absolutist state was established.

Dynamism within this absolutist state, especially the politics of the Chakri dynasty, with its internal contradictions, and the expansion of the money economy, caused some officials and commoners to realize their own potential and individual consciousness. They renounced the principle of birthright, and instead believed that commoners also had important roles in historical development. However; the limitation of economic and social changes was also responsible for the rather limited individual consciousness; inclining towards the "Great Man" theory in history. The historical consciousness of the commoners as the prime mover of history, under the leadership of a "Great Man," drove a group of officials to involve themselves in the Revolution of 1932.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา
สาขาวิชา
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องมาจากบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอันมากคือ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ทั้งคำแนะนำอันมีค่า ความช่วยเหลือ ความเมตตา ความปรารถนาดีที่กรุณาในวันออกพิมพ์ต่อศิษย์ และงานวิชาการที่ทรงคุณค่าที่อาจารย์ได้สรรค์สร้างขึ้น ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน โดยเฉพาะ อาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิช ที่กรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิด กำสั่งใจ ความช่วยเหลือแก่ผู้เขียน อาจารย์ชิตา สาระยา ที่ช่วยทำให้ผู้เขียนก่อรูปความคิดก่อนที่จะมาเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และอาจารย์ภรดี มหาพันธ์ ผู้ที่คอยซักถามด้วยความห่วงใยเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์วิลาสงส์ พงศ์บุตร ที่กรุณาให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือ และความห่วงใย และขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สมบัติ จันทร์วงศ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและรับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้รับคำแนะนำ และความช่วยเหลือจาก อาจารย์ธีรวิศ ๗ ป้อมเพชร คำแนะนำและข้อคิดจาก อาจารย์ชเนศ อภรณ์สุวรรณ อาจารย์ชเนศ วงศ์ยานนาวา ขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ "ผู้พี่มาก่อน" ในวงวิชาการทุกท่าน ผลงานที่ท่านได้สร้างสรรค์ขึ้นมีคุณค่า มีความหมายต่อ "ผู้มาทีหลัง" รวมทั้งผู้เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างมาก หากปราศจากผลของความเหนื่อยยากของท่าน ผู้ที่ตามมารวมทั้งผู้เขียนคงประสบกับปัญหาที่ใหญ่หลวงเกินกว่าคาดคิดทีเดียว

ความหมายของคำว่า "มิตร" ประจักษ์แก่ใจผู้เขียนอย่างแจ่มชัดในช่วงเวลาที่ผ่านมา ขอขอบคุณที่ เพื่อน น้องทั้งจากจุฬาและบางแสน โดยเฉพาะ "กลุ่มสี่ใจ" คุณมณเฑียร ผาทอง คุณยอชิ่ง รักสศย์ คุณภิญโญ กองทอง

ความห่วงใยเอาใจใส่และความช่วยเหลือต่าง ๆ ของ พี่นิน ค้อย พี่หมอ พี่เม้า พี่หนู พี่มิ พี่สอ พี่อ๊อค พี่สา พี่ป้อม พี่กิส นาง อำพล เก้ ทำให้ผู้เขียนมีกำลังใจ ในการทำงานจนลุล่วง ขอขอบพระคุณทุกท่าน และขอบคุณมากสำหรับ "นิก" ที่เป็น แรงผลักดันให้ผู้เขียนมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อเอาชนะมาขายอุปสรรคที่ตนเองได้สร้างขึ้น

เหนือสิ่งอื่นใด ความรัก ความห่วงใย ความออกหนต่อการเรียกร้อง นานับประการจากลูกของพ่อและแม่ เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลมิใช่เพียงแค่วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เท่านั้น หากแต่รวมไปถึง "ชีวิต" ของผู้เขียนด้วย ขอกราบระลึกพระคุณพ่อ และแม่ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกแห่งที่ผู้เขียนได้รับความกรุณา ช่วยเหลือในด้านการบริการเอกสารและอื่น ๆ โดยเฉพาะห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ และหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบคุณคุณสมพิศ บุญเสชา ที่กรุณา ออกหนังสือวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จด้วยความสะดวกเรียบร้อย

.....
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ

บทที่

1. บทนำ	1
2. การก่อตัวของสำนักทางประวัติศาสตร์แบบใหม่กับการเกิด รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	7
รากฐานทางความคิดของสำนักทางประวัติศาสตร์ แบบใหม่	8
ความเปลี่ยนแปลงความคิดทางเวลา	8
ความเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์	28
การก่อตัวของสำนักทางประวัติศาสตร์แบบใหม่	47
ความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ประวัติศาสตร์	48
ความคิดทางเวลา : รากฐานของ ประวัติศาสตร์	49
การวินิจฉัยมนุษย์ในประวัติศาสตร์ : ความ เปลี่ยนแปลงในการรับรู้ประวัติศาสตร์	63
สำนักทางประวัติศาสตร์ที่เป็นรากฐานทางภูมิปัญญาของ การสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	93
สำนักทางประวัติศาสตร์ของความเป็น พระมหากษัตริย์	94
สำนักทางประวัติศาสตร์ของความเป็นราชวงศ์จักรี	98

การเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์บนรากฐานทางภูมิปัญญา	103
ความพยายามที่จะดำรงอยู่ในสถานะ	
"พระมหากษัตริย์" ตามสำนักทางประวัติศาสตร์ ..	103
การเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	132
3. ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ. 2475	162
รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับการเกิดสำนักเชิงปัจเจกชน	163
การเมืองในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	163
ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองกับการเกิดสำนักเชิงปัจเจกชน	222
ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์	257
การเข้าสำนักข้าราชการและราษฎรโดยรัฐ	257
ความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้อารยธรรมประวัติศาสตร์	268
สำนักทางประวัติศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง	297
บทสนทนาอาระสุคทายของความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ. 2475	319
4. บทสรุป	329
บรรณานุกรม	338
ประวัติผู้เขียน	372